

Биљешке

Гласник Српске академије наука. — Ово је ново издање Српске академије наука у Београду, коме је циљ, како стоји у уводној ријечи, "да се и шири јавност упознаје са научним радом Академије", те ће **Гласник** "постати стална повремена смотра свега научног рада Српске академије наука". Уводник је посвећен избору маршала Јосипа Броза Тита за почасног члана Српске академије наука, а затим је наведен извјештај о раду Академије у 1948 години и план рада за 1949 годину.

За сваки Институт посебно је изложено када су држани стручни састанци чланова и с чему се на њима реферисало. Све су то за нашу науку важни подаци, но овом приликом нас интересује нарочито оно што је директно везано за историју Црне Горе, па ћу из ове књиге **Гласника** само то поменути. Највише тих података дато је на сједницама Института за проучавање књижевности, који је основан 15 јула 1947, али је отпочео рад тек 3 новембра те године. Поред осталог, Институт је посветио нарочиту пажњу прикупљању архивске грађе о Његошу из Задарског архива а истовремено је сређивана и допуњавана грађа "за једну обимну библиографију свих списа на нашим и страним језицима који говоре о Његошу". Једна екипа научника и студената под руководством д-ра Петра Колендића сабирала је архивску грађу о Његошу и ондашњој Црној Гори, те је у Задру и Котору проучено око 1600 докумената. "Тај материјал, у коме се налазе извешћа аустријских повереника, приказује Црну Гору готово из дана у дан" (стр. 164, 182, 187 и 215). О Његошу и његовим дјелима прочитано је неколико реферата на састанцима Института. Тако је Перо Сцијепчевић одржао једно предавање "О **Лучи микроkozма** као одблеску живота" у коме долази до закључка, да је Његошева концепција Сатане у **Лучи "јединствена у целокупној светској литератури"** и Његошева је **Луча** одговор на проблем одакле зло на свијету, као што је Његошев **Горски вијенац** одговор на проблем одакле зло у српској историји (стр. 178—180). Интересантно је, да д-р Војислав Јовановић за Његошеву **Лучу** каже, да је "једна од најлепших, можда и најлепша песма на нашем језику" (стр. 196). На састанцима Института било је ријечи и о посвети **Горскога вијенца**. О томе је говорио Перо Шоћ, који је наишао у архиви Српске академије наука на један раније непримијећени докуменат. То је оригинални рукопис посвете, с кога је слаган текст у првом издању. Поредивши овај рукопис, Шоћ закључује да га је писао М. Г. Медаковић. На рукопису се налази дозвола цензуре од 30. I. 1847 да се може штампати. Шоћ подвлачи да у рукопису није ништа испуштано, а тачкице између стихова да су само известан књижевни манир приликом писања стихова" (стр. 181—182). Из овога резимеа би се дало закључити, да је нађени текст посвете доказ да она није мијењана и да је из Његошевога пера изашла онако како је штампана. По мишљењу потписаног нађени текст посвете баш би могао бити доказ о извјесној изјмени текста посвете, јер не треба доказивати да је и првобитни текст посвете морао писати сам Његош. — Један реферат поднио је Институту и Јевто Миловић, који је говорио о поклоњеном крсту Његошу од стране аустријског цара послје извршеног разграничења између Аустрије и Црне Горе (стр. 180). Д-р Никола Шкерковић говорио је о теми "Вреће и завере код балканских народа у вези са пољском емиграцијом". Ту је ријеч о турском чиновнику за изванредне послове Леону Раду-у, који је био стекао велико поверење кнеза Александра Карађорђевића и уста-

вобранитеља, који су га шиљали у повјерљивој мисији Његошу, те му је овај у нади на остварење плана о ослобођењу разних словенских народа чак дао диплому о поријеклу из старе војводске породице и подарио му војводску титулу (стр. 269—271).

Д-р Никола Банашевић саопштио је Институту резултате свога рада "Пјесме о најстаријој црногорској историји у **Пјеванији** Симе Милутиновића". То су пјесме о догађајима с почетка XVIII вијека, углавном из времена владике Данила. Раније су те пјесме већином дијелом приписиване Његошу, док Банашевић тврди да је те пјесме саставио Његошев стриц и претходник митрополит Петар I Петровић (стр. 207).

Борђе Сп. Радојичић, писац једне одличне студије о Црнојевића штампарии, реферисао је о словима са Обода, која је прије овога рата посједовао негдашњи претјседник општине на Риједи Црнојевића Петар Пејовић, а од којих је потписани на молбу Душана Вуксана и Борђа Радојичића начинио 1940 године отиске на хартији. У Радојичићевом реферату се налази констатација, "да слова д и о потпуно одговарају тим словима из штампарие Црнојевића" (стр. 171—172). Радојичић је саопштио Институту и своје закључке, да се на једном листу **Октонха петогласника** из Црнојевића штампарие налази слика три химнографа, а иза њих се види тробродна базилика која приказује познати Црнојевића манастир на Шетињу (стр. 172). Радојичић је реферисао и о својим истраживањима о штампању књига у Црној Гори у XV и XVI вијеку. Радојичић држи, да је први српски штампар Макарије из Црнојевића штампарие, послје пада Црнојевића државе, по свој прилици био и први влашки штампар, а Радојичић идентификује Макарија из Црнојевића штампарие и са игуманом манастира Хидендара Макаријем, о коме има докумената из 1526 године. Радојичић је говорио и о једној старој биљешци у цетињској **Просвјети** (св. XI за 1900 годину) о постојању штампарие у такозваној Мршиној цркви у Љешанској Нахији. По Радојичићу та штампариа није била у данашњој Црној Гори, већ под планином Црном Гором, у области смедеревске митрополије (стр. 192—193). У опширном Радојичићевом реферату: о прегледаним рукописима у манастиру свете Тројице код Пљеваља налази се податак и о томе, да је међу старим српским штампаним књигама нашао и Молитвеник из Црнојевића штампарие, од кога се до сада знало само за седам листова у Лењинграду и један непотпуни лист у Прагу (три листа која је имала Народна библиотека у Београду изгорела су 6 априла 1941 године, када су Немци запалили Библиотеку). Од Молитвеника у манастиру св. Тројице сачувано је до данас 25 штампаних и 6 рукописних кватерниона, али нема листова са предговором и поговором, те је још немогуће тачно утврдити годину и мјесто штампања (стр. 224—225).

Светозар Томић је још 1902 године у Скопљу купио један драгоцен рукописни зборник из 1442 године, од кога су сачувана 273 листа (имао је свега 294 листа). Зборник је писан на хартији, а писац му је Никон Јерусалимац. Зборник је писан у Богородичином манастиру на Горници, малом острву у Скадарском Језеру. Никон је зборник писао за кћер кнеза Лазара Јелену, која је први пут била удата за Ђурђа II Страцимировића, а касније за Сандаља Хранића. Поред преписке између Никона и Јелене долазе разни интересантни чланци из опште историје, космографије и географије, па и опис Јерусалима итд., као и биографије Немањина и светога Саве. Овај зборник је Никон писао за Јелену тога ради, што је он био њен "духовни наставник" (стр. 181).

У реферату Мехмеда Беговића "Мецела (турски Грађански законик) и Општи имовински законик" ријеч је о врло упадљивим сличностима ових законика, нарочито у систематизи, а и у садржини. Беговић каже да би се могло претпоставити "да је Мецела у погледу систематике имала извјесног утицаја на Богишића при изради Имовинског законика", али се не би могло тврдити да је Мецела у погледу садржине "директно, непосредно утицала на рад Богишића" (стр. 258—260).

Реферат д-ра Беговића и раније поменути реферат д-р Шкерковића прочитани су на састанцима Историског института, док су сви остали реферати читани на сједницама Института за проучавање књижевности.

На састанцима Етнографског института такође су читана неколика рада везана за територију Народне Републике Црне Горе. Драг. М. Петровић читао је реферат "Клачнице (кречане) у Бјелопавлићима" (стр. 284), а Јован Л. Вукмановић "Народна ношња у Спичу" (стр. 287—288) и "Крпље у Старој Црној Гори" (стр. 301).

Гласник ће излазити трипут годишње, а ова прва књига има 333 стране. Наредна свеска садржаваће извјештаје о раду појединих института Српске академије у другој половини 1949 године. Адреса уредништва **Гласника** јесте Бранкова улица број 15.

Историски часопис, орган Историског института Српске академије наука. — Прије кратког времена изашла је из штампе прва књига овога новог часописа Српске академије наука, коме је одговорни уредник д-р Виктор Новак, професор Универзитета. Задатак часописа јесте, како пише у уводној ријечи, "проучавање друштвене, економске, политичке и културне историје српскога народа, а тако исто и његових односа с осталим југословенским и суседним балканским народима и државама.. У **Историском часопису** требаће да се одражава рад на проучавању питања из читавог низа области и грана историских наука, као и њихових помоћних наука према унапред одређеном плану. Тежећи за проширивањем историског знања, часопис ће објављивати прилоге у којима се даје и обрађује нов материјал, утврђује и расветљавају нове чињенице, исправљају и прецизирају ранија сазнања, јер се стицањем и прецизирањем фактичког знања историска наука обогаћује и унапређује. Међутим, нарочити напори ће се уложити и особита пажња повети обрађивању проблема наше историје са гледишта дијалектичког материјализма, како би се што пре изградило методолошки правилно схватање историског развитака наших народа".

Иза уводне ријечи Уредничког колегијума **Историског часописа** објављен је говор маршала Југославије Јосипа Броза Тита, који је одржао 28 децембра 1947 године у Југославенској академији знаности и умјетности приликом избора за првог почасног члана ове Академије. У своме говору маршал Тито је говорио и о посебним задацима историске науке, па је казао и ово: "Кад је ријеч о задаћама академија наука, онда морам да подвучем још једну велику задаћу. А то је: да се неуморно ради на скидању вела са наше историје, то јест на томе да се пронађе истина и уклоне сви фалсификати из историје нас Јужних Славена... Чишћењем наше историје од свих фалсификата и непотребних примјеса, увјерен сам да ништа неће изгубити ни један народ од нас Јужних Славена, него ћемо, напротив, сви заједно добити".

У часопису је објављено неколико научних чланака, но о Црној Гори је ријеч само у два, и то у једном дјелимично, док је други цио везан за историју Црне Горе. Први чланак је од Бранислава Ђурђева "О кнезовима под турском управом" (стр. 132—166), а други је од д-ра Николе Шкерковића о једној старој пјесми о побједи Црногораца над скадарским пашом Махмутом Бушатлијом (стр. 167—180). Ђурђево у своме чланку расправља и о кнезовима у Црној Гори, па закључује и ово: "У тој тежњи феудалне турске државе да продире у племенско уређење треба тражити и именовање црногорских спахија који су постали од "кнезова". Вујо Рајчев и друге спахије су постали спахијама, односно турским феудалцима, иако врло малог ранга, у XVII веку, а најраније крајем XVI века. У старој Црној Гори за време Скендер-бега Црнојевића нема ниједног спахије. У читавом црногорском санджаку постојали су само слободни сељаци-филурџије..." (стр. 150—151), а мало даље каже: "У Црној Гори напад турског феудализма на племенску аутономију довео је до ослобођења од турског врховништва" (стр. 156). — Д-р Шкерковић у своме прилогу пише о једној пјесми коју је нашао у рукопису у Државној архиви у Београду, а која има наслов "Пјесма". Црно-

горска побџда над Скадарским пашом Махмутом Бушатлиом. Шкеровић наводи цео текст те пјесме, која у сачуваном рукопису има 297 стихова, па, пошто на рукопису нема имена писца пјесме, на основу анализе текста закључује да је он био из Црне Горе, а по једном детаљу мисли да је био из Ријечке Нахије. По даљем Шкеровићевом закључку пјесма је постала прије смрти црногорског гувернадура Јована-Јока Радоњића, који је умро крајем августа или почетком септембра 1802 године. Овај задњи Шкеровићев закључак о времену постанка пјесме углавном је тачан, али сама пјесма о којој је ријеч у Шкеровићевом чланку стварно је обичан препис једне невероватно ријетке, али давно штампане пјесме, која носи наслов: "Пјесн црногорскаја о побједи над скадарским пашом Махмутом Бушатлиом, која се је случила у два сраженија. Перво сраженије било је љета 1796 мјесца Јулиа 11-го. Второ тогочеде љета мјесца Септемвриа 22-го. Сочиненаја стихами у (свја)таго Спиридона в Тријесте. В. Р. Ф. В Будинје градје. 1803". На унутрашњој страни корице пише сљедеће: "Усердствова на тип издати своим трошком Пречестпјејшиј Г(оспо)дин Хаи Арсениј Јоанов Гагович, Архимандрит и обновитељ (свја)тија Лаври и Митрополии Ерцеговачкија, зовомија Пива: от искреној љубви к своим сосједним братијам крабриу Црногорцем. А на славу и похвалу Јего Високопреосвјаштенству Г(оспо)дину Петру Петровичу Митрополиту Черногорскому".*) О тој пјесми писао је Лукијан Мушицки још крајем 1820 године, а навео је и неколика почетна њена стиха. Те напомене Мушицкога касније је наводио и Иларион Руварац у својој **Монтенегрини** (Земун 1899^{*)}, стр. 23), те се из тих навода Мушицкога види, да је поменути пјесму саставио проигуман манастира Фенека Вићенције Ракић. О Ракићевом животу има прилично података и у Станојевићевј **Енциклопедији**, Ракић је рођен 1750 године у Земуну, а умро је 29 марта 1818 г. у манастиру Фенеку. Он је као парохиски свештеник живио у Трсту од 1799 до 1810 године, а писао је врло много и био је један од најцитиранијих српских писаца у почетку 19 века". Нешто података о Ракићу има и у једном раду професора Божицара Ковачевића ("Из прошлости", Београд 1949, стр. 13—14).**) Ту стоји да је Ракић ту пјесму написао по казивању познатог пивског архимандрита Арсенија Гагсвића.

Пјесма је преписана са прилично грешака,***) а у штампаном тексту налазе се 33 стиха којих нема у Шкеровићевом рукопису (стр. 172 **Историског часописа**).

Ова Ракићева "Пјесма" доиста је данас права реткост, како тачно каже Ковачевић, те није чудо што је д-р Шкеровић није имао у рукама. Примјерак пјесме којим сам се ја служио сада је својина Историског института из Цетинију, а купљен је прошле године у Сави Ј. Радоњића, пензионера из Котора и директног потомка старих црногорских гувернадура Радоњића, од кога су

*) Текст наслова књиге и текст посвете морао сам из техничких разлога транскрибовати, јер штампарија нема потребних слова за оригинални текст.

***) На ове Ковачевићеве податке скренуо је пажњу и приказивач **Историског часописа** у београдској "Књижевности" за новембар—децембар 1949 (стр. 522).

****) Тако, на примјер, у оригиналу пише "Чекаше их за недељу дана", а у Шкеровићевом рукопису: "Секоше их..." (стр. 77), те је због тога и нејасан овај стих рукописа упоређен са наредним стиховима; у ор. "За њег нитко нека се не стара, а у рук. "За њег нитко не носи ни стара" (стр. 94); у ор. "Код равного поља Једношкога", а у рук. погрешно "... Јаночкога" (стр. 236); у ор. "На Господу јуриш учинише", а у рук. "На гарду и'..." (стр. 252); у ор. "Тјело Турком вели да отпрате", а у рук. "... дао би без плате" (стр. 285); у ор. "Чест и дику Губернатор Јоки", а у рук. "Чест и даје..." (стр. 297). Преписивач пјесме је на неколика мјеста пропустио по један стих, а испустио је 33 стиха који би дошли у Шкеровићевом рукопису између 239 и 240 стиха, док скраћени стих рукописа "(к војводама)" у оригиналу гласи: "К војводама оне разаслаше".

Државни музеј и Историски институт откупили велики број старих докумената из архиве Губернадуре Радоњића, које ја објављујем у **Историским записима**.

У **Историском часопису** објављен је и чланак "Југословенска историографија између два светска рата и њени савремени задаци" (стр. 199—217). Писац чланка је одговорни уредник **Историског часописа** д-р Виктор Новак, који између осталог каже у своме чланку и ово: "За историју Црне Горе, поред академских публикација, има много грађе у цетињским **Записима**. На Петињу издата је грађа за разумевање времена и делатности Петра I Његоша (Д. Вуксан), који је такође објавио доста остале грађе (тако преписку велики програм за сабирање и издавање **Споменика за историју Црне Горе** требало би посветити сасвим посебну пажњу, јер све што је досад издато указује на случајност и личне иницијативе појединаца. Требаће израдити велики програм за сабирање и издавање **Споменика за историју Црне Горе** који се налазе не само у црногорској државној архиви, него и у бројним страним и другим домаћим архивама" (стр. 208). Мало касније д-р Новак пише овдеће: "У проучавању Црне Горе од свих српских и црногорских историчара највише се запослио академик Ј. Томић, који је дуги низ година посветио проучавању страних архива (нарочито у Италији). Његови радови објашњавају у многоме односе Црне Горе према Турској, Венецији и Аустрији. Други знатни прилози историји Црне Горе припадају Д. Вуксану, Љ. Борђевићу, Р. Перовићу, П. Поповићу, В. Поповићу, Н. Шкеровићу и другима. Покушај да се да једна општа историја Црне Горе још није никако успео. Томе ће се моћи приступити тек после систематског прикупљања историјске грађе, из домаћих и страних архива, нарочито из совјетских, да би се написала достојна историја славне прошлости Црне Горе" (стр. 212).

На крају свога чланка д-р Новак износи најглавније задатке нове југословенске историографије, које овако резимира:

1) Пре свега наша историографија има да изврши преко потребну преоријентацију према материјалистичкој доктрини, која се раније није проучавала на универзитетима илти осталим научним установама...

2) С тим у вези потребно је да се на универзитетске катедре доведу што пре квалификовани стручњаци који ће излагати и учити филозофију дијалектичког материјализма Маркс-Енгелс-Ленин-Стаљина, са применама на историјске методе рада.

3) Постепено и плански прилазити ревизији досадашњих интерпретација великог броја разноврсних догађаја у прошлостима југословенских народа, не само у општим него и специјалним расправама, уклањајући нарочито наметнуте тенденциозне интерпретације које су одговарале тадашњем капиталистичком друштву, а онда указати и на фалсификате којих такође има, не само код појединих националних историја, него нарочито тамо где су се сукобљавали хегемонистички интереси владајућих класа...

4) Ово само по себи намеће неодложан задатак у погледу образовања нових кадрова који ће бити способни да приме задатке и дужности и у Институтима као и Семинарима универзитета...

5) Као неопходан задатак је организовање планског проналажења историјске грађе као и њено систематско и критичко изучавање. Старе збирке обновити и прилагодити потребама савремене науке, а нове основати. То повлачи и организовање архивских студија у земљи и на страни. И то за све временске периоде историје, укључујући и најновију историју Народноослободилачког покрета.

6) Организовању југословенске историјске библиографије и њене размене са установама истог карактера... има да се одмах приступи" (стр. 216—217).

За нас је нарочито драгоцјен прилог д-ра Илије Синдића о архивској грађи у Божан Которској (стр. 367—375). У своме раду Синдић говори и о значају бокељских архива и о њиховом данашњем стању. Ја не знам шта би требало изоставити из овога чланка за **Историске записе**, који су углавном посвећени прошлости Црне Горе и Боке, па сам увјерен да би корисно било

и за научне раднике и за наше народне власти у Боки Которској кад би се, наравно са ауторовом дозволом, овај чланак прештампао, јер д-р Синдик тачно каже: "Ова доста обимна али мало искоришћена и готово заборављена архивска грађа тражи да се са ње скине архивска прашина и да оживи. У овом стању у каквом је данас то је немогуће..."

У часопису је објављено и неколико извјештаја научних сарадника Историског института о њиховом раду у разним архивама. Тако је и д-р Петар Поповић дао извјештај о раду историјске групе у Цетињском архиву (стр. 382—384). Д-р Поповић је са два студента Филозофског факултета (Станојевићем и Грубачем) исписивао од 7 јула до 22 августа 1948, као што је то радио и током љета 1949 године, архивску грађу за односе Србије и Црне Горе у XIX и XX вијеку. За овај мјесец и по дана Поповић је са поменутиим студентима прегледао сав архивски материјал од 1803 до краја 1851 године, то јест "преко 7.500 докумената", исписујући дословно сва важнија документа која су их директно интересовала. Д-р Поповић у закључку свога извјештаја каже: "Према томе наш овогодишњи рад у Цетињском архиву био је користан у многоме погледу. Пре свега дошли смо до извесних нових података. Затим он је био врло користан за моје сараднике. За њих он је био школа практичног рада кроз који су они улазили у научни посао, у неку руку школа за образовање научног подмлатка, стварање научних кадрова. Јер, они су на том послу, на коме су, истина, остали релативно кратко време, стекли извесна знања и вјештаства која ће им бити, несумњиво, од користи у њиховом будућем раду".

Међу приказима нових часописа налази се и приказ **Историских записа** (стр. 345—346) од одговорног уредника **Историског часописа** д-ра Виктора Новака. У приказу је наведен цио садржај свих свезака **Историских записа** за првих осам мјесеци (јануар—август) 1948 године. У своме уводу д-р Новак има и ове редове: "У новим условима у којима се развија културни и научни живот у НР Црној Гори систематским радом у истраживању и проучавању историјске праће из домаћих, али свакако и страних архива, моћи ће се постепено приступити писању једне опште научне историје Црне Горе... Проучавање црногорске прошлости зретаће се у два омера. Пре свега у кориговањима многих рђаво интерпретованих збивања, а онда у правилно схваћеним задацима савремене историјске науке, које и пред црногорску историографију ставља савремена политичка стварност. Дакако, историја Црне Горе моћи ће се правилно да прикаже и схвати само онда ако се буде везивала са односима осталих братских, југословенских народа, као и свима утицајима који су се одражавали у току историјског процеса од најстаријих времена све до победоносног завршетка НОБ-е и НОП-а".

Нијесу без интереса за читаоце **Историских записа** ни обавјештења Уредништва сарадницима (стр. 406-407) у погледу једнообразног цитирања употребљених извора и литературе. Ту су користне напомене о начину навођења наслова књига и часописа, који је још прије Другог свјетског рата био усвојио познати **Југословенски историјски часопис**, те је о томе било кратко ријечи у цетињским **Записима** (XXII, 128).

Ова књига **Историског часописа** има 423 стране. Она је за 1948 годину, али је штампање књиге завршено тек 8 децембра прошле (1949) године, ма да је рукопис предат у штампу још 4 децембра 1948 године. Нијесу, дакле, само **Историски записи** на муци са својом штампаријом!